

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Restaureerimisteaduskond

KOLGA MÕISA PEAHOONE

Kursusetöö



Koostas:

Sirle Säkk
Muinsuskaitse ja restaureerimise magister
1. kursus

Tallinn 2007

SISUKORD:

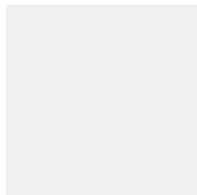
1. Sissejuhatus
2. Sisuline osa
 - 2.1 Ajalugu ja algne seisukord
 - 2.2 Asendiplaan
 - 2.3 Uuringud ja projektid
3. Olukord objektil ja analüüs
4. Kokkuvõte
5. Kasutatud allikad
6. Joonised

1. Sissejuhatus

Kolga mõis asub Kuusalu valla idaosas, 47 km kaugusel Tallinnast. Kolga oli sajandite jooksul kujunenud üheks Põhja-Eesti suuremaks mõisakompleksiks. Selle mõisa kirjutatud ajaluga algab 13. sajandist, kui taanlased vallutasid Põhja-Eesti. Mitmeid kordi ümber ehitatud Kolga mõis vahetas sajandite jooksul mitmeid omanikke, kellest viimaskeks ja tuntuimaks on Carl Magnus von Stenbock. Kolga natsionaliseeriti nõukogude võimu poolt 1940. a. Pärast seda algas hoonete lagunemine, sest puudus õige peremees. 1980-ndail aastail alustas seal restaureerimistööid tolleaegne S.M. Kiirovi nim. kalurikolhoos. Jõuti korda teha endine valitsejamaaja ja tallid-tõllakuurid. Neist ühes on praegu postkontor ning teises Kolga Külalistemaja. Mõisa peahoones tegutseb restoran.

Ajaloolise jaotuse järgi Harjumaale Kuusalu kihelkonda kuulunud mõis jääb kaasajal Harjumaale Kuusalu valla territooriumile. Kaasajal on kogu mõisakompleks tagastatud von Stenbockide suguvõsale.

Vaatamata sellele, et suur osa hooneid on varemetes, jätab Kolga mõis praegugi suursuguse mulje.



2. Sisuline osa

2.1 Ajalooline ülevaade

Kolgat nimetatakse juba Eesti ajaloo vanimates ürikutes. Taani kuningas andis Kolga ümbruse maad 1230tel aastatel Gotlandil (Ojamaal) asuvale Roma kloostrile. Tõenäoliselt üsna pea rajati nende valduse keskuseks Kolga mõis (saksa k *Kolk*), mida on esmamainitud juba 1298. aastal.

Keskaegne mõis oli välja ehitatud kivist linnusena, mida kaitses ümar suurtükitor. Linnus jäi varemetesse Liivi sõjas ning arvatavasti lammutati uuemate mõisahoonete ehitamisel 17. sajandil.

1581. aastal kinkis Rootsi kuningas Johan III Kolga ja selle ümbruse kuulsale Rootsi väejuhile Pontus de la Gardie'le.

1626. a. hakati lammutama Kolgas olnud tsistertslaste kindlustatud asula varemeid ja ehitama nüüdseid mõisahooned. 1658. aastal läks mõis perekonnasidemete kaudu von Stenbockide suguvõsa omandusse. 1642. a. valminud suur kahekorruline kivist peahoone (Z. Hoffmann sen., J. Kristel), mis on arvatavasti ka praeguse mõisa tuum, ehitati aastail 1765-1768 Carl Magnus Stenbocki ajal põhjalikult ümber barokseks. Kolga hiilgeperiood oli 18.sajandi viimasel kümnendil. Oma praeguse klassitsistliku ilme sai mõis 1820. aastail, kui lisati tiibadele tugevalt eenduvad risaliidid ja kõrge portikus, mille sokliosa kujundati arkaadile, põhiosa terrassrõdu ja läbi kahe korruse ulatuvate joonia sammastega. Kolmnurkfrontoonile asetati Stenbockide vapp. Peasissekäik kujundati portikusena, tehti uus sisekujundus ja korraldati ruumistik anfilaadsüsteemi. Peahoone siseplaneering on säilinud. Esimese korruse majapidamisruumid on võlvitud. Neljatahuline piilar jaotab peegellae ja kiviparkettpõrandaga keskse vestibüüli kaheks, tagumisest osast viib teisele korrusele ažuurse väljalõigetega laudbalustraadiga peatrepp (aastaarvuga 1768). Säilinud on mitmeid sisekujunduselemente: uste baroksed piirdelauad, vasakus tiivas oleva saali seinamaalinguid jms. Hoone põhjatiivas on klassitsismiperioodist pärinevate illusionistlike seinamaalingutega kodukabel. See on ilusamaid klassitsistlikke mõisahooned Eestis.

Peahoonet ümbritsev põhiliselt 18. sajandist pärinev ulatuslik kõrvalhoonete ansambel on üks stiilsemaid Eestis. Erandlikuna moodustus see kahest kinnisest siseõuest - härrastemaja esist nelinurkset väljakut piirasid kaks kaaristuga talli ja kaks tõllakuuri (hävinud); nende vahele jäid tiigid tõldade pesemiseks. Peahoone taha jääb analoogilises kujunduses veidi väiksem väljak. Selle põhielemendiks on suur kaaristuga aidahoone. Samas asub ka kõrgel soklil poolkelpkatusega barokne valitsejamaja (rekonstrueeritud 1985-87, arh. P. Püssim, sisekuj. L. Pärtelpoeg). Sissesõidutee ääres, mis 18. saj. harvaesinevalt ei suundu mitte peahoone keskele, vaid kõrvalt (sama 18. sajandil Stenbockidele kuulunud Hiiu-Suuremõisas), on kaks väikest barokset väravavahimaja. Omaette suure hoonekogumi moodustavad siseõue ümbritsevad karjalaudad. 19. sajandi esimesel poolel täiendati ansamblit kasvuhoonetega, veelgi hiljem lisati imposantse historitsistliku otsfassaadiga härjatall ja viinavabrik (mõlemad varemetes). Ansamblist veidi eemale jäävad elegantne klassitsistliku fassaadiga sepikoda Pudisoo jõe ääres (varemeis), lubjapõletusahi jm.

2.2 Asendiplaan



Kolga mõisa asendiplaanilt võime näha hooneid, mis praeguseks hetkeks veel eksisteerivad ja olemasolevat mõisaansamblit täiendavad.

20.sajandi alguses kuulusid mõisakompleksi:

Peahoone; ait ja valitsejamaja; ait; töolistemaja; aidad ja käsitöölise eluruumid; Tall ja sulastemaja; tall; töllakuur; härjatall; viinaköök; sepikoda; triiphoone (kasvahoone); vahimajake.

Kolga mõisale kuulunud 50 000 hektari maaga oli ta suurim mõis Eestis.

2.3 Uuringud ja projektid

Kolga on mõis, kus sajandite jooksul on pikemate või lühemate vaheaegadega ehitatud. Tänapäevani säilidnud hoonestuse seisukohast on eriti oluline periood 18.sajandi keskelt 19.sajandi keskpaigani. See oli ka aeg, kus mõisa majandus elas üle oma õitsengut. Moe- ja maitsemuutused arhitektuuris avalduvad eriti ilmekalt peahoone juures, kus suuremaid või väikesemaid ümberkorraldusi tehti paari-kolmekümne aasta möödudes, sisekujunduses võib aga kõneleda veelgi kiirematest muutumatustest. 17.sajandist alates on mõisas suurt tähelepanu pööratud aianduse arendamisele ning pargikujundusele.

Nii nagu ansambli ehitamine, nüüd siis taastamine ja konserveerimine, on ka uurimistö olnud pidevas protsessis.

Esimene dokument leidub aastast 1956, mil valmis kunstiteadlase H. Üpruse uurimus Kolga mõisa peahoonest. Samal ajal teostati arhitekt T.Böckleri poolt värvisondaaže, tehti fassaadide ja detailide ülesmõõtmisi.

Suuremad uurimis-projekteerimistööd viidi läbi 1977-78.aastal seoses toleaege Kahala sohvoosi tellimusega. Koostati mõisaansambli ajalooline õiend ja hoonete kasutustepanekud (arhitekt P.Püssim ja ajaloolane E. Kangliski).

Siin loetelu mõningatest projektidest ja töödest, mis aja jooksul teostatud:

1956.a	H.Üprus. Kolga lossi ajalooline õiend.
1957.a	J.Böckler. Kolga mõisa ülesmõõdistööd ja sondaazid.
1977.a	Kolga mõisa ajalooline õiend.
1978.a	Peahoone fassaadi remont-, restaureerimisprojekt.
1979.a	Sisekujunduse eskiisprojekt. Ulatuslikud värvisondaazid peamajas.
1994.a	N.Rohtla. Kolga mõisa peahoone vestibüüli ja trepihalli täiendavad mõõdistused.

Nii on Kolga mõisas uurimisi ja projekteerimistöid teostatud mitmesuguses mahus ja erinevatel eesmärkidel, sealjuures küllalt pikkade ajavahemike järel.

Eesti Vabariigi maadetagastamisprogrammi käigus tagastati Kolga mõis endise mõisaomaniku Stenbocki sugulastele, kes elavad tänasel päeval Soomes. Ulatuslikku ja üldist plaani neil hoone kohta ei ole, kuna ainuüksi peahoone restaureerimine nõuab rahasid, mida üksi on keeruline kanda. Nii ehk jääbki kaunis klassitsistliku arhitektuuri näidishooneid vaid konserveerituna külalisi vastu võtma ja aastasadu kestnud ajaloost värvikalt kõnelema.

Hoone on muinsuskaitse all ja Kultuurimälestiste riiklik register annab infot nii:

Üldseisukord ja hooldusaste

Üldseisukord halb, hoone osaliselt kasutuses (restoran, kauplus). Kivikatus sadevetekindel, tiibehitistel plekkkatus rahuldav. Välisseintel krohv paiguti irdunud, krohviparandusi, viimistluskihid ebakorrapäraselt irdunud, soklil niiskuskahjustusi. Portikusel suuri krohvirdeid. Avatäidete seisukord heast avariiliseni. Interjööris säilinud suures ulatuses originaaldetaile (stukkdekoor, maalingud, ukсед, piirdelauad, trepid jms.), mis kütmata, kuid piisava tuulutusega ruumides üldjuhul II ja korrusel rahuldavalt säilinud, v.a. lokaalsed avariilised kohad. I korrusel seoses vundamentide ja põrandate niiskuskahjustustega osa põrandaid ja seinu (krohv) väga halvast seisukorras.

Kultuurimälestiste riiklik register

Mälestise nimi:

Kolga mõisa peahoone, 1768-1820.a.

Määrused ja käskkirjad:

*"Kultuurimälestiseks tunnistamine" Kultuuriministri 30.08.1996 a. määrus nr.10, (RTL 1997, 5, 27) **kuupäev:30/08/1996***

3. Vaatlused

3.1 Fassaad

Kui üldiselt on Kolga mõisakompleksi kohta tehtud mitmeid ajaloolisi ja detailsemaid uurimusi, siis põhjalikud fassaadipõhised uuringud puuduvad. 1978.aastal on küll endise Kiiovi nimelise kolhoosi tellimusel koostatud projekt peahoone fassaadi remont,-restaureerimistöödeks, kus pakutakse välja värvisondaazide tulemusel kindlaks määratud värvilahendusi, kuid põhjalikke uuringuid ja kaevetöid vundamedi osas pole kunagi teostatud.

Mõisa peahoone välisseinad on ehitatud paekivist. Fassaad on krohvitud sileda lubimördiga, mille pinnal on mitu kihti lubivärvi. Välisseintel on krohv paiguti irdunud ja portikusel on eriti suuri krohviirdeid. Tehtud mõningasi krohviparandusi. Fassaadi avatäidete seisukord heast avariiliseni.

Fassaadide restaureerimiseks tuleks parandada krohvipinnad ja dekoratiivsed detailid, kasutades võimalukult algupäraseid materjale. Värvimisel kasutada lubivärve, vastavalt värvisondaazide tulemutsele. Osaliselt esineb fassaadi varjulisemates nurkades niiskuskahjustusi – sokli osas.



- esifassaad



- esifassaad, peasissepääs



- esifassaad, 2.korruse sambad



- esifassaad, niiskuskahjustused



- esifassaad, 2.korruse pragunev fassaadikrohv



- esifassaad, vaade peasissepääsule



- esifassaad, näha osalist niiskuse kondenseerumist fassaadipinnal

Peahoone külgedel ja siseõue poolsel fassaadil võib näha mitmeid hilisaegsmaid muudatusi: kinnimüüritud ja muudetud aknaavasid ja uksi. Enne restaureerimistöde alustamist peab välja selgitama, milleks on muutused fassaadis olnud vajalikud ja kas neid saaks taastada algsel originaalse fassaadilahenduse eeskujul.



- vaade külgfassaadile, näha niiskuskahjustusi ja kinnimüüritud avasid



- vaade fassaadile siseõuest

3.2 Katus

Peahoone kesksel osal on hiljuti vahetatud katus – ca 10 aastat tagasi. Sama töö käigus vahetati välja ka mädanenud sarikad ja 2.korruse välisseintesse müüritud niiskuskahjustustega sarikaotsad. Enne loetletud töid seisis hoone paarkümmend aastat vananenud ja vett läbilaskva katusega, millest tekitatud niiskuskahjustused on siiani hoone sisemuses ja fassaadil nähtavad. Uus s-kujulistest plaatidest kivikatus on veekindel ja täidab oma funktsiooni, omamata küll erilist sarnasust originaalsele suuremaformaadilisemale katusekivile. Eenduvate tiibehitiste katusekatteks on 80-ndatel aastatel paigaldatud tsinkplekk, mis ajaloolisele hoonele kuidagi sobilik ei ole, kuid kaitseb hoonet sadevete eest.

Ajaloolistest dokumentidest võib välja lugeda, et hoone ehitusperioodil kaeti katus baroksele ajastule iseloomuliku puitkimmkatusega, kuid 18.sajandil hoone ümberehitusel klassitsistlikuks vahetati puitkatused välja kivikatuste vastu.



- fotol näha nii kivikatus kui osaliselt hoonet kattev tsinkplekk-katus

3.3 Aknad

80-ndate aastate alguse restaureerimistöõde käigus vahetati välja enamus peahoone aknaid, mis valmistati originaalide eeskujul. Uued aknad tunduvad esmapilgul üsna head koopiad ja esmajärjekorras väljavahetamist ei vaja, küll aga restaureerimist. 70-ndatel aastatel teostatud värvisondaazide tulemusena peaksid kõik peahoone aknad olema värvitud valgeks. Soovitatav on kasutada uuel tehnoloogial baseeruvaid hingavaid välistöödeks sobivaid õlivärve.



- aknad hoovipoolsel fassaadil



- baroksete detailidega aken sissepääsu kõrval, aknalaud

3.4 Vahelaed

80-ndate aastate alguses paigaldatud peasaali krohvialune puitlagi on tehtud ebatäpselt ja tulevikus oleks vaja seda uuendada. Vestibüüli lagi on viimaste hädavajalike taastamistöde käigus uuendatud ja ka peasaal on saanud endale uued põrandatalad. Selle tulemusena on aga hävinud täielikult vestibüülile omased peegellaed ja vadel lagedetaladel avastatud laemaalingud. Enamus 2.korruse siseruumide vahelagedest kannab silmnähtavaid niiskuskahjustusi ja kohati on märgata hallitusseent. Sellised kahjustused pärinevad ajast, mil peahoone katus oli amortiseerunud ja vajab uuendamist. Niiskus on tenud oma töö ja kütmata ruumides on seenel praegugi hea kasvukliima.



- vestibüüli uus vahelagi, mille tulemusel on hävinud originaalsed peegellaed ja laemaalingud



- peasaal puitlaega ja uute põrandataladega



- 2.korruse vahelagi niiskuskahjustustega



- 2.korruse vahelagi niiskuskahjustustega



- 2.korruse vettinud ja hallitav vahelagi



- 2.korruse niiskuskahjustused



- 3.korruse vahelagi



- 2.korruse peasaalis stukkdekoor



- 2.korruse peasaali lagi

3.5 Põrandad

Originaalpõrandaid on säilinud vähe. Teada/ näha on, et hoone vanal südamel, mis on ehitatud barokiajastul, kasutati põrandakatteks laia puitlaudist. Uuemates klassitsistlikes esifassaadiga parallelselt jooksvates ruumides on aga peamiselt kasutatud parkettpõrandaid. Nõukogude perioodil, kui mõisas tegutses sõjaväekasarmu ja hiljem kasutati ruume kohaliku kolhoosi tööliste, on enamus puitpõrandaid kaetud kas linoleumiga või värvitud vineerplaadiga. Pikkades hoonet läbivates koridorides on endiselt näha originaalina kasutuses olnud kuuenurkset savitellist.



Uuendatud peasaali põrandatalasid katab veel rida originaalparketti, mis kahjuks enam kasutuseks ei kõlba. Küll aga aitab see valmistada uut parketti vana originaali eeskujul.



- 1.korruse kivipõrand vestibüülis ja vana laudpõrand 3. korrusel



- 6-nurksed põrandakivid 2. korruse koridorides, originaal



- uus laudpõrnand 2. korruse trepiahallis

3.6 Seinad

19. sajandi alguses teostati Kolga mõisas mitmeid ümberehitisi ja remonte, millega muudeti tugevalt algset planeeringut. Eriti on rikutud algupärast planeeringut esimesel korrusel: seinakapid ja ahjunišid on kinni müüritud, avasid on sisse murtud või suurendatud. Rikutud on nii esimese kui ka teise korruse anfilaadsüsteemi – avad on osaliselt suletud. Läbi terve hoone on remontide käigus tugevasti rikutud stiilseid ja teostuselt kõrge tasemega detaile, kattes neid tugeva ülelupjamisega. Reastoreerimistöde käigus peaks säilitama võimalikult palju originaalset seinakrohvi ja uued parandused tegema võimalikult täpselt vana krohvisegu eekujul. Konserveerima peaks kabeliruumi lae- ja seinamaalingud.

Läbi aastakümnete on teostatud värvisondaaze siseseintele ruumide kaupa, ja need ka dokumenteeritud.



-värvisondaaz peasaali uksepiidal ja säilinud klassitsistlikud ukse piirdeliistud



- põrandaliist, mis on säilinud 2.korruse peasaalis



- seinamaalingud 2. korruse kabeliruumis

3.7 Ahjud

Ahjudest on säilinud üks rokokoostili meenutav ahi. Vanimad ahjud on lammutatud juba aastaks 1956 nii esimeselt kui teiselt korruselt.



- 2.korruse säilinud rokokoostilis ahi



- ahjuase 2. korruse peesaalis ja ülevõõbatud ahi kõrvalruumis

4. Kokkuvõte

Käesolev töö on tehtud Eesti Kunstiakadeemia restaureerimiskooli kursusetöökästel aastal 2006/ 2007.

Kuna töö autori lapsepõlvkodu asub Kolga mõisa vahetus läheduses, on kohati saatuse hoolde jäetud hoone lagunemisprotsess valusalt silma haavanud ja suur soov oleks midagi olukorra parandamiseks ära teha.

Ettepanekud hoone restaureerimiseks ja konserveerimiseks.

Praeguse mõisa peahoone parimaks säilitamiseks oleks vajalik hoone põhjalik konserveerimisprojekt. Kuna restaureerimine või rekonstrueerimine üldkasutatavateks ruumideks tundub osutumat liiga kulukaks ja keeruliseks praeguse mõisakompleksi omanikule, siis peaks vältima edasiste võimalike kahjustuste teket hoones. Mõistlik oleks restaureerida/ korrastada hoone välisfassaadid, säilitades võimalikult palju algupärast krohvi – loomulikult seal, kus võimalik. Tähtis oleks ka taastada hoone algne katusekate, et mitte rikkuda hoonekompleksi klassitsistlikule ajastule omast audentsust.

Siseruumid peaksid olema kaitstud võimalike niiskuskahjustuste eest. Peaks likvideerima niiskuskolded, mis on heaks kasvupinnaks kohati seintes vohavale seenorganismile. Oluline on mitte teostada hädaabi töid, võtmata arvesse tuleviku konseptsiooni kogu hoone võimaliku kasutuselevõtu puhul. See puudutab peamiselt vee ja kanalisatsioonitrasside ehitamist. Kuna hoone on osaliselt 1. korrusel kasutusel (restoran, kauplus), siis taolisi hoone konseptsiooniga mitteamestatavaid remonttöid võib üsna sageli ette tulla. Sama põhimõtte peaks kehtima ka ventilatsiooni ja elektrisüsteemide ehitamisel.

Mõtlematult ei tohiks väljavahetada originaalseid hoone detaile nagu laed või põrandad. Säilitamist ja erilist tähelepanu väärivad veel praegu kasutuses olevad originaal välisused – nii baroksed kui klassitsistlikud.

Loodetavasti on Eesti ühe kaunima klassitsistliku mõisakompleksi tulevik helge, sest tal on veel palju rääkida tulevastele põlvedele.

5. Kasutatud materjalid

1956.a	H.Üprus. Kolga lossi ajalooline õiend.
1977.a	Kolga mõisa ajalooline õiend.
1978.a	Peahoone fassaadi remont-, restaureerimisprojekt.
1994.a	N.Rohtla. Kolga mõisa peahoone vestibüüli ja trepihalli täiendavad mõõdistused.

Oma kursusetöös kasutasin palju muinsuskaiste arhiivis olemasolevaid materjale/uurimisprojekte. Samuti on teadmisi võetud magistriõppes 1.kursusel läbitud õppematerjalidest.

6. JOONISED

Joonised 1979.aastast:

teostatud siseruumide uuringute tulemus.
Puudutab peamiselt algset ruumiplaneeringut.